

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

НОСІКОВ ДЕНИС МИКОЛАЙОВИЧ

УДК 321.01+336.02+342.22

**ФІСКАЛЬНА ФУНКЦІЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВИ:
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність: 12.00.01 – теорія та історія держави і права;
історія політичних і правових учень

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Науково-дослідному інституті державного будівництва та місцевого самоврядування, Національна академія правових наук України.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Серьогін Віталій Олександрович,
Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, професор кафедри
конституційного, муніципального і
міжнародного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, доцент
Шульга Анатолій Матвійович,
Харківський національний університет
внутрішніх справ, доцент кафедри
загальноправових дисциплін;

кандидат юридичних наук, доцент
Куракін Олександр Миколайович,
Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права.

Захист відбудеться «29» червня 2016 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект Л. Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, проспект Л. Ландау, 27.

Автореферат розісланий «27» травня 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

М. Ю. Бурдін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Сучасні зміни, що відбуваються в українському суспільстві, пов'язані з розвитком ринкової економіки, вимагають системного аналізу цілей і завдань державно-владної діяльності. У даному зв'язку особливої актуальності набувають дослідження функцій держави, особливо економічної функції та її складових. Досвід зарубіжних країн, як розвинутих, так і тих, що розвиваються, свідчить про те, що успішний розвиток економіки залежить від досконалості механізму державно-правового регулювання економічних відносин, зокрема від досконалості фіскальних механізмів, а також визначення місця й ролі держави в управлінні економічними процесами.

Основи сучасної теорії функцій держави були закладені у вітчизняному правознавстві ще в дореволюційний період у працях Ф.Ф. Кокошкіна, М.М. Коркунова, С.А. Котляревського, Б.М. Чичеріна, В.М. Хвостова, Г.Ф. Шершеневича, Ф.В. Тарановського, Є.М. Трубецького та ін. Однак найбільший розвиток, незважаючи на ідеологізованість тогочасних досліджень, теорія функцій держави отримала в радянській юридичній науці. Безумовними досягненнями тогочасної юриспруденції стали дослідження функцій держави, проведені М.Г. Александровим, С.С. Алексєєвим, М.О. Аржановим, М.І. Байтіним, В.М. Горшенєвим, А.І. Денисовим, Л.І. Загайновим, О.І. Корольовим, О.І. Лепьошкіним, Л.І. Каском, Г.Н. Мановим, В.С. Петровим, М.І. Піскотіним, О.В. Суріловим, М.В. Черноголовкіним, В.М. Чхиквадзе та ін.

Радянська теоретико-правова парадигма, за якою функції держави тлумачаться як основні напрямки її діяльності, що виражають її сутність і соціальне призначення, позбувшись зайвої заідеологізованості, отримала своє визнання і продовження й на пострадянському просторі – у працях провідних представників загальнотеоретичної юриспруденції М.С. Кельмана, Д.А. Керімова, М.М. Марченка, О.Г. Мурашина, В.С. Нерсисянца, О.В. Петришина, А.С. Піголкіна, Р.А. Ромашова, О.Ф. Скаун, Ю.А. Тихомирова, Р.О. Халфіної, А.Ф. Шебанова, І.С. Яценко та ін. Інституційно-правовий механізм реалізації функцій сучасної держави розкривається в роботах О.М. Бандурки, А.М. Колодія, О.М. Куракіна, Л.Р. Наливайко, Ю.М. Оборотова, І.В. Процюка, А.М. Шульги та ін.

Проте, як засвідчує аналіз наявної літератури, дослідження фіскальної функції держави, проблеми співвідношення держави та економіки, ролі держави і права в регулюванні нових економічних відносин, пов'язаних із формуванням ринкової системи, вивчені ще недостатньо. Окремі аспекти даної проблеми, отримавши певне висвітлення у роботах зазначених авторів, потребують подальшого поглибленого дослідження. В юридичній літературі досі відчувається нестача досліджень, які розкривали б зміст фіскальної

функції держави із загальнотеоретичних позицій, з урахуванням інтересів усього суспільства.

Певною мірою дефіцит інформації в даній галузі заповнюють дослідження зарубіжних учених минулого й сучасного часу, щодо проблем економічної функції держави й державно-правового впливу на економіку: Р. Арона, А. Вагнера, Т. Веблена, М. Вебера, Дж. Гелбрейта, Р. Даля, Д. Деннета, Л. Дюгі, Дж. Дорна, Дж. Кейнса, Ф. Котлера, Д. Коммонса, Х. Конрода, Х. Ламперта, Г. Манна, А. Менгера, Д. Осборна, Б. Пітерса, К. Поппера, А. Сміта, Я. Тинберга, М. Фрідмана, Ф. Хайєка, М. Хортонна, А. Хоскінга, Л. Ерхарда.

Втім як показує практика, механічне перенесення зарубіжних ідей на український ґрунт іноді виявляється згубним. Тому необхідна розробка такої сучасної концепції фіскальної функції держави і державно-правової теорії регулювання економічних відносин у даній сфері, котра відповідала б вимогам ринкових перетворень і ступеню розвитку демократії в Україні.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження сформульована згідно Пріоритетними напрямами розвитку правової науки на 2011-2015 рр., затвердженими Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 р. № 14-10, а також відповідно до Плану наукових досліджень НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України у межах фундаментальних тем «Теоретичні та правові проблеми організації та функціонування української держави в умовах конституційної реформи» (державна реєстрація № 0110U002806) та «Державно-владні інституції в організаційно-правовому механізмі реалізації Конституції України» (державна реєстрація № 0114U004238). Тема дисертації затверджена Вченою радою НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування НАПрН України, протокол № 10 від 24.10.2012.

Мета і задачі дослідження. Мета дослідження полягає у з'ясуванні юридичної природи фіскальної функції сучасної держави та організаційно-правового механізму її реалізації, визначенні шляхів оптимізації чинного фіскального законодавства.

Для досягнення цієї мети були поставлені такі задачі:

- розкрити сутність і зміст фіскальної функції держави, визначити її місце в системі основних напрямів діяльності сучасної держави;
- сформулювати поняття фіскальної функції держави, визначити її основні структурні елементи (підфункції);
- з'ясувати генезу фіскальної функції держави на різних етапах історичного розвитку держави і права;
- розкрити сутність фіскальної політики держави та її взаємозв'язок з фіскальною функцією держави;
- охарактеризувати систему органів, що здійснюють фіскальну функцію держави;

- визначити й охарактеризувати нормативно-правову основу реалізації фіскальної функції держави;
- визначити форми і методи реалізації фіскальної функції сучасної держави;
- окреслити пріоритетні напрямки удосконалення механізму реалізації фіскальної функції сучасної держави та фіскальної реформи в Україні;
- сформулювати пропозиції щодо змін та доповнень до чинного законодавства України, спрямовані на оптимізацію фіскальної функції української держави.

Об'єктом дослідження є правовідносини, пов'язані з реалізацією фіскальної функції держави.

Предметом дослідження є теоретико-правовий аспект фіскальної функції сучасної держави.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження складає філософський діалектико-матеріалістичний підхід, що передбачає розгляд фіскальної функції держави як об'єктивної соціальної реальності, що сформувалася і постійно еволюціонує під впливом внутрішніх і зовнішніх протиріч разом із розвитком людської цивілізації. Робота проведена із застосуванням широкого спектру загальнотеоретичних і спеціально-наукових методів пізнання. Зокрема, історико-правовий метод використовувався для з'ясування генези фіскальної функції держави (підрозділ 1.2). Системно-структурний метод дозволив визначити внутрішню будову фіскальної функції держави, а також її місце в системі основних напрямів діяльності сучасної держави (підрозділ 1.1), а також для осмислення множини фіскальних нормативно-правових актів (підрозділ 2.2).). Структурно-функціональний метод дозволив розкрити сутність фіскальної політики держави, її взаємозв'язок з фіскальною функцією держави (підрозділ 1.3), а також сучасну систему органів, що беруть участь у здійсненні фіскальної функції держави (підрозділ 2.1). Діяльнісний підхід дав змогу осмислити особливості роботи фіскальних органів, виокремити змістові елементи та проблемні аспекти цієї роботи (підрозділи 2.2-2.4). Метод класифікації дозволив здійснити групування фіскальних органів (підрозділ 2.1), актів, що становлять нормативно-правову основу реалізації фіскальної функції держави (підрозділ 2.2), форм і методів її реалізації (підрозділ 2.3). Формально-юридичний метод використовувався для формулювання авторських дефініцій понять за темою дослідження (підрозділи 1.1, 1.3). Компаративістський метод використовувався для порівняння вітчизняного фіскального законодавства та політико-правової практики у досліджуваній сфері із зарубіжними аналогами (підрозділи 2.1-2.3). Методи теоретико-правового прогнозування і моделювання використовувалися для висунення та обґрунтування інституційних реформ, а також пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного фіскального

законодавства (підрозділ 2.4).

Нормативною базою дослідження є нормативно-правові акти національного та зарубіжного фіскального законодавства. Емпіричною базою дослідження стали матеріали практики Державної фіскальної служби України та її територіальних органів, фіскальних органів провідних зарубіжних країн (Великобританії, Німеччини, Росії, США, Франції, Японії та ін.) а також статистичні та соціологічні дані з питань, пов'язаних з реалізацією фіскальної функції сучасними державами.

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що дана дисертація є першим у вітчизняній юридичній науці комплексним монографічним дослідженням фіскальної функції держави, її змісту та організаційно-правового механізму реалізації в умовах демократичної, правової, соціальної державності. Уперше на монографічному рівні аналізується комплекс політико-правових реалій, що сприяють посиленню стійкості економічного розвитку держави та забезпечують національну безпеку. У рамках проведеного дослідження одержано наступні результати, що мають наукову новизну і виносяться на захист:

уперше у вітчизняній юридичній науці:

- розкрито сутність і зміст фіскальної функції держави; обґрунтовано, що фіскальна функція держави – це один з основних напрямків діяльності держави, який відображає кореляцію між змістом фіскальної діяльності (державно-владними повноваженнями у сфері акумулювання державних доходів) та цілями і завданнями, що стоять перед державою на конкретно-історичному етапі розвитку суспільства; вона полягає в акумулюванні державних доходів шляхом встановлення і стягнення обов'язкових платежів (податків, зборів, мит, штрафів);

- визначено місце фіскальної функції в системі основних напрямів діяльності сучасної держави; доведено, що в системно-структурному плані фіскальна функція є складовою фінансової функції держави (поряд із монетарною, грошово-кредитною та ін.) і, відповідно, економічної функції держави, а її основними елементами є податкова, митна і бюджетно-штрафна підфункції;

- обґрунтовано, що кожна з трьох підфункцій фіскальної функції держави може розглядатись як самостійна функція, що має власну внутрішню будову й, у свою чергу, складається з двох підфункцій (підфункцій другого рівня): акумулюючої та контрольної;

- з'ясовано генезу фіскальної функції держави; виокремлено чотири основні етапи її еволюції та надано їх розгорнуту характеристику з точки зору правового становища фіскальних органів і платників, податкової системи, принципів оподаткування тощо;

- розкрито сутність фіскальної політики держави та її взаємозв'язок з фіскальною функцією держави; обґрунтовано, що фіскальна політика держави – це політика в галузі доходів державного бюджету, політика щодо

встановлення (визначення) й отримання (акумулявання) надходжень до нього; доведено, що структурними елементами фіскальної політики є податкова політика і політика щодо неподаткових надходжень;

удосконалено:

- доктринальні підходи щодо розуміння системи органів, що здійснюють фіскальну функцію держави: а) визначено, що за предметною підвідомчістю ця система складається з двох основних блоків: органи загальної компетенції та органи спеціальної компетенції; б) обґрунтовано, що серед органів загальної компетенції, котрі долучені до здійснення фіскальної функції держави, за загальним правилом, вирізняються парламент, глава держави і уряд, у федеративних державах, крім того, – легіслатури та уряди суб'єктів федерації, а в умовах децентралізації – представницькі та виконавчі органи автономних утворень, а також представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування; в) доведено, що до органів спеціальної компетенції у цій системі належать фінансові (міністерство фінансів, фінансові департаменти, управління, відділи) та фіскальні (податкові та митні) органи;

- наукові уявлення про нормативно-правову основу реалізації фіскальної функції держави; доведено, що: а) вихідні нормативні положення, що стосуються фіскальної політики держави та статусу фіскальних органів, містяться в конституції; б) норми конституції, що визначають засади фіскальної системи, отримують подальший розвиток на рівні спеціальних законів, де визначається податкова і бюджетна система, база оподаткування, види і підстави подання податкових пільг, порядок адміністрування податків та зборів тощо; в) нижній рівень правового регулювання фіскальних відносин становлять підзаконні акти, в яких регламентуються питання, які потребують вузькопрофесійного підходу;

- доктринальні підходи щодо розуміння форм і методів реалізації фіскальної функції сучасної держави; обґрунтовано, що: а) вона реалізується в установчій, нормотворчій, правозастосовній, контрольно-наглядовій та інтерпретаційній правових формах; б) при її здійсненні використовуються такі організаційно-правові методи, як планування, координація діяльності, інформаційне забезпечення, консультування тощо., а також обидва соціально-психологічних методи – переконання і примус;

- наукові уявлення про напрямки удосконалення механізму реалізації фіскальної функції сучасної держави та фіскальної реформи в Україні.

набули подальшого розвитку пропозиції щодо змін та доповнень до чинного законодавства України, спрямовані на оптимізацію фіскальної функції української держави:

- запропоновано у межах конституційної реформи: а) з метою забезпечення стабільності фіскальної системи передбачити надання статусу конституційних законів Бюджетному і Податковому кодексам України та особливий порядок внесення до них змін і доповнень; б) забезпечити

фіскальну децентралізацію згідно з принципом субсидіарності;

- запропоновано з урахуванням Основних фіскальних правил для розвинутих країн (FiscalRulesinResponsetotheCrisis, 2012) та особливостей сучасної соціально-економічної ситуації в країні розробити національні фіскальні правила і прийняти їх в якості окремого розділу Бюджетного кодексу України;

- доповнити ст. 4 Податкового кодексу України принципами: економічної обґрунтованості податків; недопущення встановлення податків, що перешкоджають здійсненню конституційних прав і свобод; неприпустимості встановлення податків, які порушують єдність економічного простору; неприпустимості багаторазової сплати податку одного виду;

- здійснити уніфікацію основних засад податкового і митного законодавства, запровадивши у чинному законодавстві поняття загальних засад фіскальної системи України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що вони розширюють основу для подальших наукових досліджень щодо правового регулювання фіскальних правовідносин, можуть бути використані при розробці навчальної й методичної літератури. Теоретичні положення дисертаційного дослідження можуть бути використані в навчальному процесі при викладенні дисциплін «Теорія держави і права», «Актуальні проблеми теорії держави і права» та «Фінансове право». Вони можуть також використовуватись у процесі удосконалення податкового і митного законодавства, при здійсненні фіскальної реформи в Україні, а також у правозастосовній діяльності, для оптимізації роботи фіскальних органів.

Апробація результатів дисертації. Основні положення дисертації доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях «Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті» (м. Одеса, 8-9 квітня 2016 р.), «Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства» (м. Київ, 8-9 квітня 2016 р.), «Сучасні проблеми розвитку державності та напрями їх вирішення через призму правотворчої діяльності» (м. Харків, 20-21 травня 2016 р.), а також на Всеукраїнському «круглому столі» «Національні та міжнародні механізми захисту прав людини» (м. Харків, 20 квітня 2016 р.).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено в 6 статтях у фахових виданнях (у т.ч. в 1 зарубіжному) і 4 тезах виступів на науково-практичних конференціях і «круглих столах».

Структура і обсяг роботи. Згідно із метою і задачами дослідження дисертація складається зі вступу, двох розділів, що об'єднують сім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (302 найменування) та трьох додатків. Загальний обсяг дисертації складає 240 сторінок, з яких основного тексту – 198 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **Вступі** обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються ступінь її наукової розробленості, мета і задачі роботи, її методологічна основа, предмет і об'єкт дослідження, зв'язок роботи з науковими програмами і планами, практичне значення отриманих результатів та їх апробація, основні положення, що виносяться на захист.

Розділ 1 «Фіскальна функція в системі функцій держави» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 «Сутність і зміст фіскальної функції держави» робиться спроба всебічно розглянути цей феномен, виокремити його суттєві риси та надати його теоретико-правову характеристику.

Зазначається, що термін «фіскальна функція держави» у переважній більшості праць із теорії держави і права не згадується – натомість використовується термін «функція оподаткування і фінансового контролю». При цьому одна група авторів (А.М. Головистікова, Ю.А. Дмитрієв, М.М. Марченко, Р.Р. Ромашов, О.Ф. Скакун) відзначають цю функцію серед основних внутрішніх функцій держави, тоді як інша (О.В. Пушняк, В.Д. Ткаченко) відносить її до розряду похідних, вважаючи, що вона має допоміжну природу щодо економічної та соціальної функцій.

Доводиться, що термін «функція оподаткування і фінансового контролю» недостатньо адекватно відображає справжній зміст даної функції, необґрунтовано звужує його. Адже насправді все, що слугує інтересам державної казни, має відношення до акумулювання державних доходів (казни), називається фіскальним. Відповідно, функцію держави, що полягає в акумулюванні державних доходів шляхом встановлення і стягнення обов'язкових платежів (податків, зборів, мит, штрафів) доцільно називати фіскальною (від лат. *fiscus* – корзина, каса, казна). Відзначається, що реалізація фіскальної функції передбачає тільки позадовірні, імперативні способи акумулювання бюджетних коштів, тому здійснення фінансових запозичень на внутрішньому чи зовнішньому ринках даною функцією не охоплюється. При цьому фіскальна функція є складовою фінансової функції держави (поряд з монетарною, грошово-кредитною та ін.), а її основними складовими є податкова, митна і бюджетно-штрафна.

У підрозділі 1.2 «Гене́за фіскальної функції держави» з історико-правових позицій робиться спроба з'ясувати еволюцію фіскальної функції держави на певних етапах розвитку суспільства, розкриваються особливості правового статусу фіскальних органів і платників, податкової системи, принципів оподаткування тощо.

Відзначається, що елементи перерозподілу доходів, що виявляють певну подібність з оподаткуванням, простежуються вже на найбільш ранніх етапах формування суспільства. Втім очевидно, що оподаткування як таке зародилося усе ж у більш пізній історичний період: його головними

передумовами були перехід від натурального господарства до грошового, зародження і формування держави

Податки і механізми їх стягнення починають складатися на етапі стародавнього, рабовласницького суспільства (IV тис. до н.е. – V ст. н.е.). Спочатку податки мали безсистемний характер і стягувалися в міру необхідності (війна, суспільне будівництво тощо) в натуральній формі (продовольством для чиновників та армії, будівельними матеріалами, робочою силою). Обкладання податками здійснювалося залежно від майнового та сімейного стану (цензу). Стягненням податків займалися спеціальні чиновники чи відкупники. У міру збільшення видатків держави податки починають стягуватися у грошовій формі більш регулярно і стають основним джерелом доходів для грошового утримання держави. Іншими джерелами державних доходів залишалися військова здобич, доходи від використання державного майна, доходи від державних монополій.

У *Середні віки* (V ст. н.е. – XVII-XVIII ст. н.е.) – в епоху панування феодальних відносин – податкові системи були розвинені досить слабо і були вкрай заплутаними. Спочатку, у більшості держав податкові платежі були нерегулярними. Ті чи інші види платежів запроваджувалися королем у зв'язку з необхідністю покриття цільових видатків, або «коли в казні скінчатся гроші». На відміну від попереднього періоду, де звільнення від податку розглядалося іноді як обмеження в правах і надавалося нижчим станам, підхід до оподаткування в умовах феодалізму змінюється: основний тягар податкового тягара перекладається на третій стан.

У *Новий час* (XVII-XVIII ст. – кінець XIX ст.) відбувається процес юридизації оподаткування, надання податковим системам більшої організаційної стрункості. Тільки з XVIII ст. податки стали обов'язком громадян перед державою. На початок XIX ст. істотно перетворюється механізм податків, зборів і мит. Загалом податкові системи держав епохи капіталізму мали наступні специфічні риси: а) скасування відкупництва, створення системи державних податкових органів; б) визнання прерогативи парламенту на встановлення та стягнення податків; в) розширення кола податних станів – податковий тягар починають нести всі громадяни держави; г) запровадження прибуткового податку з громадян. Якщо у початковий період промислового капіталізму XIX ст. податкова система складалася з прямих податків великої кількості податків на споживання, то наприкінці XIX ст. в найбільш розвинених капіталістичних країнах до податкової системи включали прибутковий і спадковий податок; реальні податки відступили на задній план, але зберігалася невелика кількість найбільш прибуткових податків на споживання.

У *Новітній час* (XX–XXI ст.), досягнення фінансової науки були апробовані на практиці. Порівняно з попередніми періодами в сучасному світі держава змушена вирішувати більш складні й масштабні завдання щодо управління процесами суспільного життя: від космічних досліджень і

розвитку новітніх комп'ютерних мереж до забезпечення світового порядку і боротьби з тероризмом. Відповідно, й функції сучасної держави стають дедалі складнішими й багатоманітнішими. При цьому одним з ефективних важелів впливу держави на економіку завжди була й залишається фінансова система. Обов'язкові платежі (податки, збори, мита) складають основну дохідну частину державного бюджету. Для контролю за правильністю обрахування податків та своєчасністю їх сплати створюються спеціальні державні органи.

У підрозділі 1.3 «Фінансова функція і фінансова політика держави» робиться спроба всебічно розглянути теоретико-правові аспекти фінансової політики держави, зокрема її сутність, структуру та співвідношення з правовою політикою.

На сьогодні в питанні щодо розуміння фінансової політики вирізняються *два основні підходи*: широкий і вузький. За широкого підходу до розуміння фінансової політики (С.Л. Брю, А. Ель-Генейні, І.Л. Калініна, К.Р. Макконнелл, М. Хортон та ін.) її складовими елементами розглядаються політика державних доходів (котра визначає й регулює податкові й неподаткові надходження грошових коштів у розпорядження органів державної влади у вигляді бюджетних і позабюджетних доходів) і політика державних видатків (котра встановлює обсяги й напрямки фінансування суспільних витрат, а також регулює міжбюджетні відносини по вертикалі державного устрою). Натомість прихильники вузького підходу ототожнюють фінансову політику з податковою (П.П. Гай-Нижник, Є.В. Глухов, О.Б. Гусев, М.В. Ємелін, П.А. Захар'їн, І.В. Ковальчук, Р.Є. Хуснетдінов та ін.) або бюджетною (О.П. Соболева, П. Хейне).

Обґрунтовується позиція, що обидва наведені підходи мають суттєві недоліки. Так, широкий підхід до визначення фінансової політики нехтує первинною семантикою слова «фінансовий» (як такий, що пов'язаний зі стягненням, акумулюванням доходів державного бюджету), штучно об'єднуючи в межах однієї категорії два взаємопов'язаних, але різних види державної політики (бюджетну і податкову), котрі здійснюються різними органами державної влади і за допомогою різного інструментарію. Натомість ототожнення фінансової політики з податковою не враховує той факт, що доходи державного бюджету складаються не тільки з податкових, але й з неподаткових платежів, коштів від зарубіжних країн тощо.

Тому більш прийнятною виглядає точка зору тих дослідників (зокрема Е.В. Баїрової, В.В. Доржисової та ін.), які визначають фінансову політику як політику в галузі доходів бюджету. Виходячи з даної позиції, структурні елементи фінансової політики доцільно розрізняти за статтями доходів Державного бюджету. За такого підходу основними структурними елементами фінансової політики держави в широкому сенсі є: а) політика щодо податкових надходжень до бюджету (податкова політика); б) політика

щодо неподаткових надходжень до бюджету; в) політика щодо доходів бюджету від операцій з капіталом; г) політика щодо коштів, що надходять до бюджету від зарубіжних країн і міжнародних організацій (політика зовнішніх запозичень); д) політика щодо цільових фондів; е) політика щодо офіційних (міжбюджетних) трансфертів (трансфертна політика). При цьому робиться застереження, що у вузькому сенсі фіскальної політикою охоплюються не всі доходи бюджету, а тільки ті, що мають характер обов'язкових платежів – податкові й неподаткові.

Виходячи з того, що державі притаманна правова форма існування, правова форма діяльності її органів, обґрунтовується висновок, що фіскальна політика (як і економічна політика в цілому) та всі її елементи реалізуються через правову політику держави, виступаючи різновидом останньої за сферою реалізації. Стверджується, що у теоретико-правовому плані фіскальна політика держави є багатовимірною, складною правовою категорією, що поєднує об'єктивно сформовану, цілісну та відносно відокремлену групу функціонально взаємообумовлених і структурно пов'язаних заходів нормотворчого, правозастосовчого і правовиховного характеру, покликаних вдосконалити фіскальну систему суспільства.

Розділ 2 «Механізм реалізації фіскальної функції сучасної держави» складається з чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Система органів, що здійснюють фіскальну функцію держави» висвітлено інституційний аспект здійснення фіскальної функції держави, проаналізовано основні підходи до побудови системи органів, що здійснюють фіскальну функцію держави, визначено види фіскальних органів та сучасні тенденції їх системно-структурної організації.

Провідне місце в системі фіскальних органів загальної компетенції за будь-якої форми державного устрою посідає парламент. Повноваження надавати згоду на встановлення податків та інших джерел державних доходів є найдавнішим парламентським привілеєм. До фіскальних повноважень парламенту належать також визначення податкових пільг, випуск внутрішніх і зовнішніх позик, створення різноманітних позабюджетних фондів, правове регулювання митної справи, встановлення порядку адміністрування податків і зборів, юридичної відповідальності за ухилення від сплати фіскальних платежів тощо. Проте уособленням фіскальних повноважень парламенту є право розглядати і затверджувати державний бюджет, а також контролювати його виконання.

Як правило, роль президента чи монарха у здійсненні фіскальної функції держави обмежується його участю в законодавчому процесі. Коли ж глава держави виступає і в ролі глави виконавчої влади, то він повністю перебирає на себе ті фіскальні повноваження, котрі за іншої конфігурації державної влади, як правило, здійснює уряд. Однак за абсолютної та дуалістичної моделі монархічної форми правління домінування монарха в законодавчій сфері у поєднанні з «унітарною езекутивною» роблять главу

держави де-юре і де-факто єдиним органом, що визначає фіскальну політику держави і забезпечує її виконання.

Роль урядув системі органів, що здійснюють фіскальну функцію держави, є значною за будь-якої форми правління. Незважаючи на те, що конституції переважної більшості країн визначають компетенцію уряду лише в найбільш загальному вигляді, «фіскальна складова» в них проступає досить чітко. Особливо це стосується бюджетних повноважень. Хоча саме прийняття бюджету входить до компетенції парламенту, трудомістка, багатопланова і копітка розробка проекту державного бюджету та його виконання після прийняття парламентом цілком перебуває в компетенції уряду. Крім того, до фіскальних повноважень уряду належить проведення бюджетно-фінансової, грошово-кредитної та податкової політики, захист національних інтересів у сфері фінансової діяльності, сприяння зміцненню фінансової та митної систем тощо. Уряд та підпорядковані йому органи виконавчої влади вживають заходи щодо реалізації фіскальних законів, здійснюють нормотворчі повноваження, приймаючи підзаконні фінансово-правові акти тощо. Наявність широких фіскальних повноважень уряду спричиняє появу відповідних структурних підрозділів у складі його апарату.

До органів загальної компетенції, задіяних у здійсненні фіскальної функції держави, належать також деякі муніципальні органи. Передусім йдеться про представницькі органи місцевого самоврядування, до основних повноважень яких належить встановлення місцевих податків і зборів, затвердження місцевого бюджету та звіту про його виконання. Істотну роль у здійсненні фіскальної функції виконують також голови муніципалітетів (мери) та очолювані ними виконавчі органи загальної компетенції.

Безпосереднє управління фінансами перебуває у віданні спеціалізованих органів фіскальної компетенції, серед яких вирізняється центральний орган виконавчої влади з питань фінансів. Він забезпечує розробку і проведення єдиної фінансової, бюджетної, валютної і податкової політики, координує діяльність у цій сфері інших органів виконавчої влади, видає інструкції, методичні вказівки та інші документи з питань організації фінансової діяльності, здійснює контроль за дотриманням фінансових законів, складає проект державного бюджету та організовує його виконання.

Провідну роль у системі фіскальних органів посідають податкові органи. Ці органи можуть становити єдину загальнодержавну структуру (Франція, ФРН, Швеція) або складатися з різних ланок, які відповідають рівням державного устрою (Росія, США, Швейцарія), можуть складати загальну систему управління фінансовими справами держави (ФРН) або діяти на автономній основі (Швеція).

Серед фіскальних органів розрізняються два основні види: податкові та митні. У деяких країнах функції фіскальних органів можуть виконувати органи казначейства і державних позабюджетних фондів. Протягом останніх десятиліть спостерігається тенденція до об'єднання

податкових і митних органів у єдину службу державних доходів (фіскальну службу).

У підрозділ 2.2. «Нормативно-правова основа реалізації фіскальної функції держави» проаналізовано основні підходи до побудови системи нормативно-правових актів, що регламентують здійснення фіскальної функції держави, визначено види нормативних актів у фіскальній сфері, а також сучасні тенденції в їх системно-структурній організації.

Відзначено, що при всьому розмаїтті національних правових систем і наявних у них джерел фінансового права провідне місце в їх переліку належить конституції. У ній встановлюються засади конституційного ладу, основи організації державної влади і правового становища особи, містяться вихідні нормативні положення, що стосуються фіскальної політики держави та статусу фіскальних органів. Крім того, в конституції містяться спеціальні застереження, що стосуються тільки фіскальної сфери (про виключно законодавчу форму встановлення податків і зборів, неприпустимість надання зворотної сили фіскальним законам, про особливості законодавчої процедури щодо законів про бюджет тощо).

Норми конституції, що визначають засади фіскальної системи, отримують подальший розвиток на рівні спеціальних законів. Саме в законах визначається податкова і бюджетна система, база оподаткування, види і підстави подання податкових пільг, порядок адміністрування податків та зборів і т.д. Однією з сучасних тенденцій є кодифікація фіскального законодавства. Завдяки цьому досягається однаковість, внутрішня узгодженість і достатня стабільність правового регулювання в даній сфері. Окремим законодавчим актом (кодексом або законом) визначається статус, організація і діяльність фіскальних органів.

У другій половині XX ст. у практиці провідних країн світу почали активно використовуватися так звані фіскальні правила (англ. «fiscal rules») як первинна реакція на зростання державного боргу. Вони полягають в законодавчому обмеженні дефіциту бюджету та державного боргу, обмеженні структурної складової дефіциту, правил щодо збалансування бюджету протягом економічного циклу тощо.

Нижній рівень правового регулювання фіскальних відносин становлять підзаконні акти, в яких регламентуються питання, що потребують вузькопрофесійного підходу. Наявність таких актів надає нормативній основі фіскальної діяльності держави необхідну гнучкість і динамізм, здатність оперативно та адекватно реагувати на зміни в соціально-економічній сфері.

У підрозділі 2.3 «Форми і методи реалізації фіскальної функції держави» розкрито видове розмаїття та зміст форм реалізації фіскальної функції держави, продемонстровано взаємозв'язок правових форм з організаційними, визначено організаційно-правові та соціально-психологічні методи діяльності фіскальних органів.

Фіскальна функція держави реалізується в установчій, нормотворчій, правозастосовній, контрольно-наглядовій та інтерпретаційній правових формах. При цьому центральною ланкою фіскального адміністрування виступає контроль за дотриманням фіскального законодавства платниками податків і неподаткових платежів. Зокрема, податковий контроль здійснюється в процесі: ведення обліку платників податків; ведення оперативного обліку надходжень податків, зборів та митних платежів; адміністрування системи приймання та комп'ютерної обробки податкової звітності; визначення податкового та/або грошового зобов'язання платників податків, зборів та платежів; проведення перевірок і звірок, а також перевірок щодо дотримання податкового законодавства; адміністрування податкового боргу платника податку.

Організаційні форми являють собою спосіб впорядкування «життєдіяльності» органів державної влади, тобто способи надання цим органам внутрішньо узгодженого, організованого характеру. Наприклад, для парламенту як колегіального фіскального органу загальної компетенції характерні такі організаційні форми діяльності, як сесії, персональна робота народних депутатів і парламентського керівництва, засідання комітетів і тимчасових комісій, парламентські та комітетські слухання, засідання депутатських фракцій і груп тощо. Натомість центральним фіскальним органам спеціальної компетенції та їх територіальним підрозділам як єдиноначальним органам притаманні такі організаційні форми, як засідання колегії, заслуховування, персональна робота керівництва, апаратні (оперативні), координаційні та селекторні наради тощо.

До матеріально-технічних форм реалізації фіскальної функції держави належать робота фіскальних органів з депутатськими запитами і зверненнями, різними інформаційними запитами, діловодство, збір та опрацювання інформації, розробка фінансових прогнозів, програм, методичних рекомендацій, здійснення бухгалтерського і статистичного обліку, транспортне забезпечення тощо.

Серед організаційних методів діяльності фіскальних органів можна виокремити планування, координацію діяльності, вироблення рішень, інструктування, інформаційне забезпечення, організацію виконання і контроль за виконанням, роботу з кадрами апарату тощо. У роботі фіскальних органів використовуються також такі соціально-психологічні методи, як переконання і примус. До числа основних заходів державного примусу, що застосовуються в процесі правоохоронної форми здійснення фіскальної функції держави, належать: 1) примусове встановлення розміру податкового зобов'язання; 2) примусове коригування розміру податкового зобов'язання; 3) застосування заходів примусу, пов'язаних із забезпеченням виконання податкового зобов'язання (наприклад, податкова застава); 4) застосування заходів, пов'язаних із примусовим виконанням податкового зобов'язання (наприклад, адміністративний арешт майна); 5) примусове

вилучення документів у платника податків; 6) застосування заходів, спрямованих на усунення порушень фіскального законодавства, тощо.

У підрозділі 2.4 **«Пріоритетні напрямки удосконалення механізму реалізації фіскальної функції сучасної держави та реформа Державної фіскальної служби України»**здійснено

Головним пріоритетом сучасної державної фіскальної політики є створення ефективної й стабільної фіскальної системи, що забезпечувала б бюджетну стійкість у середньостроковій і довгостроковій перспективі. Одним із пріоритетних напрямків модернізації фіскальних органів за даних умов є поліпшення обслуговування платників податків, зборів і мит з метою створення їм комфортних умов для виконання фіскальних зобов'язань. Одним із важливих завдань щодо запровадження нових форм роботи з платниками є інформування та запровадження системи подання організаціями та підприємцями податкових декларацій та бухгалтерської звітності через телекомунікаційні канали зв'язку.

Однією з основних умов підвищення якості роботи з платниками є максимальна, аж до посадових інструкцій працівників відділу по роботі з платниками, регламентація усіх процесів. При побудові структури фіскальних органів за функціональним принципом важливим завданням стає забезпечення наявності будь-якого документа в електронному вигляді, що вирішується при запровадженні в роботу цих органів інтегрованих систем електронної обробки даних.

Функціонування фіскальної служби в сучасних умовах вимагає модернізації підходів до управління якістю роботи організації шляхом розробки та імплементації сучасного інструментарію оцінки ефективності діяльності фіскальних органів. Тому нагальною є імплементація у діяльність ДФС України системи ключових індикаторів результативності (англ. *keyperformanceindicators*, KPI), як базису для моніторингу прогресу у досягненні стратегічних та тактичних цілей розвитку організації.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукового завдання, що полягає у з'ясуванні юридичної природи фіскальної функції сучасної держави та організаційно-правового механізму її реалізації, визначенні шляхів оптимізації чинного фіскального законодавства України. Головні науково-теоретичні та практичні результати дослідження викладені у наступних *висновках*:

1. Фіскальна функція держави – це один з основних напрямків діяльності держави, що відображає кореляцію між змістом фіскальної діяльності (державно-владними повноваженнями у сфері акумулювання державних доходів) та цілями і завданнями, що стоять перед державою на конкретно-історичному етапі розвитку суспільства. Вона полягає в

акумулюванні державних доходів шляхом встановлення і стягнення обов'язкових платежів (податків, зборів, мит, штрафів). Фіскальна функція держави передбачає тільки позадоговірні, імперативні способи акумулювання бюджетних коштів, тому здійснення фінансових запозичень на внутрішньому чи зовнішньому ринках даною функцією не охоплюється.

2. У системно-структурному плані фіскальна функція є складовою фінансової функції держави (поряд із монетарною, грошово-кредитною та ін.) і, відповідно, економічної функції держави, а трьома її основними складовими є податкова, митна і бюджетно-штрафна підфункції. При цьому кожна з трьох підфункцій фіскальної функції держави може розглядатись як самостійна функція, що має власну внутрішню будову й, у свою чергу, складається з двох підфункцій (підфункцій другого рівня): акумулюючої та контрольної. Сутність акумулюючої підфункції полягає у вилученні у організацій та фізичних осіб грошових сум у вигляді податків та неподаткових платежів. Її мета – формування фінансових ресурсів держави, що акумулюються в бюджетних і позабюджетних фондах. Натомість контрольна підфункція зводиться до контролю за оподаткуванням, встановленням мит і зборів, стягненням податків і неподаткових платежів.

3. Еволюція фіскальної функції держави пройшла такі етапи: 1) від Стародавнього Світу до початку Середніх віків – фіскальна функція держави не виокремлена інституційно, поповнення казни розглядається як почесний обов'язок повноправних членів державно-організованого суспільства, спрямований на матеріальне забезпечення «спільних справ»; 2) епоха Середньовіччя – починається інституційне виокремлення фіскальної функції держави, перехід від натуральної до грошової форми її виконання, тоді як поповнення казни набуває дискримінаційного характеру – форми матеріального обтяження пригноблених верств населення на користь одноосібного власителя; 3) Новий час – характеризується юридизацією фіскальної функції держави, завершенням її інституційного виокремлення, а саме поповнення казни отримує характер всезагального обов'язку перед державою-нацією, що виконується виключно в грошовій формі; 4) Новітній час – позначився транснаціоналізацією, соціалізацією та комп'ютеризацією фіскальної функції держави.

4. Фіскальна політика держави – це політика в галузі доходів державного бюджету, політика щодо встановлення (визначення) й отримання (акумулювання) надходжень до нього. Відповідно до статей доходів державного бюджету структурними елементами фіскальної політики є: податкова політика і політика щодо неподаткових надходжень. Фіскальна політика являє собою спосіб формалізації й індивідуалізації фіскальної функції держави, характеризує її конкретно-історичний зміст і спрямованість. Фіскальна політика в цілому, як і всі її елементи, реалізується через правову політику держави, виступаючи різновидом останньої за сферою реалізації.

5. Система органів, що здійснюють фінансову функцію держави, за предметною підвідомчістю на сьогодні складається з двох основних блоків: 1) органи загальної компетенції; 2) органи спеціальної компетенції. Серед органів загальної компетенції, котрі долучені до здійснення фінансової функції держави, за загальним правилом, вирізняються парламент, глава держави і уряд, у федеративних державах, крім того, – легіслатури та уряди суб'єктів федерації, а в умовах децентралізації – представницькі та виконавчі органи автономних утворень, а також представницькі та виконавчі органи місцевого самоврядування. До органів спеціальної компетенції у цій системі належать фінансові (міністерство фінансів, фінансові департаменти, управління, відділи) та фінансові (податкові та митні) органи.

6. Вихідні нормативні положення, що стосуються фінансової політики держави та статусу фінансових органів, містяться в конституції. Зокрема, в ній встановлюються засади конституційного ладу, основи організації державної влади і правового становища особистості, тобто принципи, що мають універсальне значення, у т.ч. ті, що складають першооснову діяльності держави у фінансовій сфері. Крім того, в Конституції містяться спеціальні застереження, що стосуються тільки фінансової сфери (про виключно законодавчу форму встановлення податків і зборів, неприпустимість надання зворотної сили фінансовим законам, про особливості законодавчої процедури щодо законів про бюджет тощо).

7. Норми конституції, що визначають засади фінансової системи, отримують подальший розвиток на рівні спеціальних законів. Саме в законах визначається податкова і бюджетна система, база оподаткування, види і підстави подання податкових пільг, порядок адміністрування податків та зборів і т.д. Однією з сучасних тенденцій є кодифікація фінансового законодавства. Завдяки цьому досягається однаковість, внутрішня узгодженість і достатня стабільність правового регулювання в даній сфері. Окремим законодавчим актом (кодексом або законом) визначається статус, організація і діяльність фінансових органів.

8. Нижній рівень правового регулювання фінансових відносин становлять підзаконні акти, в яких регламентуються питання, які потребують вузькопрофесійного підходу. Наявність таких актів надає нормативній основі фінансової діяльності держави необхідну гнучкість і динамізм, здатність оперативно та адекватно реагувати на зміни в соціально-економічній сфері.

9. Фінансова функція держави реалізується в установчій, нормотворчій, правозастосовчій, контрольно-наглядовій та інтерпретаційній правових формах. Суб'єктами правових форм реалізації фінансової функції держави виступають фінансові органи загальної та спеціальної компетенції, котрі повинні при цьому діяти виключно на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені конституцією та законами.

10. При здійсненні фінансової функції використовується широкий

арсенал організаційно-правових методів, серед яких планування, координація діяльності, інформаційне забезпечення, консультування тощо. Крім того, використовуються й обидва види соціально-психологічних методи – переконання і примус. Примус у фіскальних правовідносинах виявляється у застосуванні компетентними органами попереджувальних, запобіжних, відновлювальних заходів, а також заходів юридичної відповідальності.

11. Пріоритетні напрямки удосконалення механізму реалізації фіскальної функції сучасної держави та реформа Державної фіскальної служби України на сучасному етапі корелюють з найбільш суттєвими тенденціями розвитку державності та викликами національній і світовій економіці, що принесла світова фінансово-економічна криза на початку ХХІ ст. При цьому простежується поступова зміна самої філософії взаємовідносин між бізнесом та контролюючими органами, перетворення фіскальної служби з контрольно-караючої на сервісно-консультаційну та експертно-аналітичну службу.

12. Із метою удосконалення нормативної основи реалізації фіскальної функції держави в Україні пропонується внести наступні зміни нормотворчого характеру:

1) у межах конституційної реформи: а) з метою забезпечення стабільності фіскальної системи передбачити надання статусу конституційних законів Бюджетному і Податковому кодексам України та особливий порядок внесення до них змін і доповнень; б) забезпечити фіскальну децентралізацію згідно з принципом субсидіарності;

2) з урахуванням Основних фіскальних правил для розвинутих країн (*Fiscal Rules in Response to the Crisis*, 2012) та особливостей сучасної соціально-економічної ситуації в країні розробити національні фіскальні правила (які б охоплювали правила щодо збалансованості бюджету, правила щодо фінансування дефіциту бюджету, боргові правила і резервні правила) і прийняти їх в якості окремого розділу Бюджетного кодексу України;

3) доповнити ст. 4 Податкового кодексу України принципами: економічної обґрунтованості податків; недопущення встановлення податків, що перешкоджають здійсненню конституційних прав і свобод; неприпустимості встановлення податків, які порушують єдність економічного простору; неприпустимості багаторазової сплати податку одного виду;

4) здійснити уніфікацію основних засад податкового і митного законодавства, запровадивши у чинному законодавстві поняття загальних засад фіскальної системи України;

5) у межах розбудови електронного врядування розробити і затвердити постановою Кабінету Міністрів України Програму запровадження Єдиної системи електронного фіскального адміністрування, котра включала в себе повну електронізацію сервісів ДФС, у т.ч.

імплементацию системи «єдиного вікна», системи електронного декларування доходів, митного декларування, електронного консультування та подання он-лайн заяв і скарг;

6) у рамках боротьби з розмиванням податкової бази та ухиленням від оподаткування завершити роботу щодо приєднання до Багатосторонньої угоди про автоматичний обмін податковою інформацією (АЕОІ) 2014 р., аби з вересня 2017 р. разом з іншими 82 державами розпочати його реалізацію.

СПИСОК ПРАЦЬ, ОПУБЛІКОВАНИХ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Носіков Д.М. Сутність і зміст фіскальної функції держави / Д.М. Носіков // Наук. вісник Херсон. держ. ун-ту. Серія «Юридичні науки». – 2016. – Вип. 1. – Том 1. – С. 46-50.
2. Носіков Д.М. Генеза фіскальної функції держави / Д.М. Носіков // Право і суспільство. – 2016. – № 2. – Ч.3. – С. 18-24.
3. Носіков Д.М. Фіскальна політика держави: теоретико-правовий аспект / Д.М. Носіков // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2016. – № 32. – С. 203-215.
4. Носіков Д.М. Система органів, що здійснюють фіскальну функцію держави: теоретико-правовий аспект / Д.М. Носіков // Наук. вісник Ужгород. нац. ун-ту. Серія «Право». – 2016. – № 37. – Ч. I. – С. 72-75.
5. Носіков Д.Н. Нормативно-правовая основа реализации фискальной функции государства / Д.Н. Носиков // *Leges et Vita* (Право и жизнь). – 2016. – № 5/2. – С. 65-69.
6. Носіков Д. М. Правові форми реалізації фіскальної функції держави / Д. М. Носіков // Форум права. – 2016. – № 2. – С. 365-377 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_2_365.pdf.
7. Носіков Д.М. Поняття і структура фіскальної функції держави / Д.М. Носіков // Пріоритети розвитку юридичних наук у ХХІ столітті: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 8-9 квітня 2016 р.). – Одеса: ГО «Причорноморська фундація права», 2016. – С. 12-13.
8. Носіков Д.М. Фіскальна політика як напрямок правової політики держави / Д.М. Носіков // Юридичні наукові дискусії як фактор сталого розвитку правової доктрини та законодавства: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 8-9 квітня 2016 р.). – К.: ЦПНД, 2016. – С. 18-21.
9. Носіков Д.М. До питання про фіскальні права особи / Д.М. Носіков // Національні та міжнародні механізми захисту прав людини: тези. доп. Всеукр. круглого столу (м. Харків, 20 квітня 2016 р.). – Х.: ХНУВС, 2016. – С. 193-195.
10. Носіков Д.М. Фіскальні правила як нормотворча форма реалізації фіскальної функції сучасної держави / Д.М. Носіков // Сучасні проблеми розвитку державності та напрями їх вирішення через призму правотворчої

діяльності: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20-21 травня 2016 р.). – Х.: Асоціація аспірантів-юристів, 2016. – С.16-18.

АНОТАЦІЇ

Носіков Д.М. Фіскальна функція сучасної держави: теоретико-правовий аспект. – *Рукопис.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень. – Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2016.

Дисертація присвячена дослідженню юридичної природи та змісту фіскальної функції держави. Робиться висновок про те, що фіскальна функція є складовою частиною економічної функції держави і складається з трьох підфункцій: податкової, митної та бюджетно-штрафної. Обґрунтовується теза про те, фіскальна функція держави є її іманентною ознакою на всіх етапах історичного розвитку. Фіскальна політика в цілому, як і всі її елементи, реалізується через правову політику держави, виступаючи різновидом останньої за сферою реалізації. Відповідно до статей доходів державного бюджету структурними елементами фіскальної політики є податкова політика і політика щодо неподаткових надходжень.

Проаналізовано основні підходи до побудови системи органів, які здійснюють фіскальну функцію держави. Визначено види фіскальних органів, сучасні тенденції їх системно-структурної організації, форми і методи діяльності. Розкрито система нормативно-правових актів, що регламентують здійснення фіскальної функції держави. а також сучасні тенденції правового регулювання в даній сфері.

Ключові слова: громадянство, юридичний процес, стадії юридичного процесу, процедури з питань громадянства, конституційно-правовий процес, органи з питань громадянства України.

Носиков Д.Н. Фискальная функция современного государства: теоретико-правовой аспект. – *Рукопись.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.01 – теория и история государства и права; история политических и правовых учений. – Харьковский национальный университет внутренних дел. – Харьков, 2016.

Диссертация посвящена исследованию юридической природы содержания фискальной функции государства. Делается выводом том, что фискальная функция является составной частью экономической функции государства и состоит из трех подфункций: налоговой, таможенной и бюджетно-штрафной.

Обосновывается тезис о том, что налоги и фискальная система являются необходимым звеном экономических отношений в обществе с момента возникновения государства. Соответственно, фискальная функция государства является ее имманентным признаком на всех этапах исторического развития. Развитие и изменение функций и форм государства закономерно сопровождается изменением фискальной системы.

Утверждается, что фискальная политика в целом, как и все ее элементы, реализуется через правовую политику государства, выступая разновидностью последней по сфере реализации. В соответствии со статьями доходов государственного бюджета структурными элементами фискальной политики являются: налоговая политика и политика в отношении неналоговых поступлений.

Проанализированы основные подходы к построению системы органов, осуществляющих фискальную функцию государства. Определены виды фискальных органов, современные тенденции их системно-структурной организации, формы и методы деятельности. Раскрыта система нормативно-правовых актов, регламентирующих осуществление фискальной функции государства, а также современные тенденции правового регулирования в данной сфере.

Ключевые слова: государство, функции государства, система функций государства, фискальная функция государства, система фискальных органов.

Nosikov D.N. The fiscal function of the modern state: theoretical-legal aspect. – Manuscript.

Thesis for a candidate's degree of the by the specialty 12.00.01–theory and history of state and law; history of political and legal doctrines. – Kharkiv National University of Internal Affairs. – Kharkiv, 2016.

The thesis is devoted to clarify the nature and content of fiscal functions of the state. Determined that fiscal function is an integral part of the economic functions of the state and consists of three sub-functions: tax, customs and the budget-penalty. Grounded conclusion that the tax and fiscal system is an essential element of economic relations in society since the origin of the state. Accordingly, the fiscal function of the state is its immanent feature at all stages of historical development. The development and change functions and forms of state naturally accompanied by changes in the fiscal system.

The author grounds the conclusion that fiscal policy in general, as well as all its elements, is realized through the legal policy of the state, performing a variety of the latter according to the field of implementation. In accordance with the revenue items of the state budget, the structural elements of the fiscal policy are tax policy and policy on non-tax revenues. The types of fiscal authorities and current tendencies of their systematic and structural organization have been defined.

Keywords: state, function of the state, system of state functions, fiscal function of the state, system of fiscal authorities.